

Artikelen

Hoplitis tridentata vestigt zich in de Gelderse Poort

Jan Smit

Inleiding

Twee jaar geleden maakte ik melding van de vangst van een vrouwtje van *Hoplitis tridentata* (Dufour & Perris, 1840) in een uiterwaardgebied bij Giesbeek aan de IJssel (Smit 2009). Bij de discussie plaatste ik de opmerking goed op te letten in gebieden met gunstige levensvoorwaarden voor deze soort, dat wil zeggen met flinke populaties vlinderbloemen en overjarige plantenstengels. Tot de terreinen die voldoen aan deze voorwaarden behoren de natuurontwikkelingsgebieden langs de grote rivieren. Dit jaar troffen wij deze metselbij aan in de Millingerwaard, één van deze gebieden.

Verspreiding in ons land

Tot en met 2009 waren er 7 exemplaren van deze metselbij uit ons land opgenomen in de database van EIS-Nederland. Daarnaast is er nog een onzekere waarneming van Dick Belgers op 'Waarneming.nl' in de Blauwe Kamer bij Wageningen, op 10 juni 2007. Deze waarneming is niet zeker, omdat er alleen foto's beschikbaar zijn, waarop deze bij niet met zekerheid kan worden gedetermineerd (Fig. 1).

Gelderse Poort

Op 2 juni 2011 vingen mijn echtgenote en ik in de Millingerwaard (Ac. 198-431) onafhankelijk van elkaar een vrouwtje van *Hoplitis tridentata* op gewone rolklaver (*Lotus corniculatus*). Opvallend was dat het ene exemplaar al afgevlogen was en het andere nog helemaal vers. Dat kan er op duiden dat deze soort hier mogelijk al langer voorkomt en zich hier ook voortplant. De rolklaverbestanden op deze plek waren echter tamelijk klein. Daar wij niet het hele gebied onderzocht hebben, kan er verderop nog meer rolklaver gestaan hebben. Enkele tientallen meters verderop stonden wel enkele plakaten bont kroonkruid (*Securigera varia*). Op die bloemen hebben we deze bijen echter niet gezien.

We kunnen intussen wel stellen dat deze metselbij zich in de Gelderse Poort heeft gevestigd, met twee plekken waar deze soort is waargenomen, die qua tijd twee jaar en qua plaats hemelsbreed ongeveer 13 kilometer van elkaar liggen (Fig 2).

Fig 1. Waarschijnlijk een vrouwtje van *Hoplitis tridentata*, in de Blauwe Kamer bij Wageningen. Foto Dick Belgers.

Fig. 2. Vindplaatsen van *Hoplitis tridentata* in Nederland. (Bron EIS-Nederland).

Zuid-Limburg

In Zuid-Limburg, waar deze bij aan zijn opmars in ons land is begonnen (Lefeber 1993), is zij momenteel goed vertegenwoordigd (Tabel 1). Er zijn echter nog meer vindplaatsen in Zuid-Limburg bekend dan in de tabel staan, maar de gegevens daarvan zijn nog niet beschikbaar, wegens onderzoek dat nog niet is afgerond (mond. meded. Raemakers). In Zuid-Limburg is deze metselbij aangetroffen op aardaker (*Lathyrus tuberosus*), gewone rolklaver, heggenwikke (*Vicia sepium*) en luzerne (*Medicago sativa*).

Discussie

Het aantal waarnemingen van *Hoplitis tridentata* in ons land is intussen opgelopen tot minimaal 24 (mogelijk 25) exemplaren (Tabel 1). Deze bij is zich in ons land dus goed aan het uitbreiden. Opvallend is wel dat verreweg de meeste waarnemingen betrekking hebben op vrouwtjes. De eerste drie waarnemingen uit ons land betreffen mannetjes, deze zijn echter alle drie afkomstig uit malaisevallen van Virgilius Lefeber. Mannetjes (Fig. 3) bezoeken bloemen alleen voor hun eigen nectarbehoefte, zij verzamelen geen stuifmeel.

Tabel 1. Waarnemingen van *Hoplitis tridentata* in Nederland in chronologische volgorde.

Jaar	Datum	Aantal	M/V	Vindplaats	Ac.	Aangetroffen op
1992	15 – 6	1	m	Maastricht, ENCI	175-314	
1993	30 – 6	1	m	Wrakelberg	192-318	
1994	15 – 6	1	m	Maastricht, ENCI	176-314	
1996	7 – 7	1	v	Maastricht, Lage fronten	176-318	
1998	8 – 8	1	v	Simpelveld	196-315	
2002	19 – 8	1	v	Eijsden, emplacement	177-308	Gewone rolklaver
2007	5 – 6	1	v	Maastricht, Hoge Fronten	175-318	
2007 ?	10 – 6	1	v	Wageningen, Blauwe kamer		
2007	19 – 7	1	v	St. Pietersberg	176-315	Aardaker
2008	25 – 6	5	v	Eijsden, 't Tiende vrij	178-308	Gewone rolklaver
2008	1 – 7	2	m, v	Eijsden, emplacement	177-308	
2009	4 – 7	1	v	Giesbeek, Valeplas		Gewone rolklaver
2010	3 – 7	1	v	St. Pietersberg	175.8-316.1	
2010	3 – 7	1	v	St. Pietersberg	176.2-315.4	Luzerne
2010	9 – 7	1	v	St. Pietersberg	176.5-315.6	
2011	21 – 5	1	v	Gronsveld, de Beuk	180.1-313.8	Heggenwikke
2011	2 – 6	2	v	Millingerwaard	198-431	Gewone rolklaver
2011	28 – 6	1	v	St. Pietersberg	175.9-316.0	Gewone rolklaver

Fig. 3. *Hoplitis tridentata*, man.
Foto Nico Vereecken.

Blijkbaar spelen de plekken met planten waarop de vrouwtjes het stuifmeel verzamelen om de broedcellen mee te bevoorraden, geen belangrijke rol in de strategie van de mannetjes om de vrouwtjes te ontmoeten. Want daar is met handvangsten slechts één mannetje gevonden. Resteert de vraag waar ze de vrouwtjes dan wel vinden. De vangsten in malaisevallen zouden kunnen aanduiden dat ze langs (vaste) routes patrouilleren.

Verder blijft de voorzichtige conclusie overeind uit mijn eerste artikeltje over deze soort, dat de populatie in de Gelderse Poort waarschijnlijk ons land binnen gekomen is uit Duitsland via het dal van de Rijn. Mede gezien het feit dat er tussen Zuid-Limburg en de Gelderse Poort nog steeds geen vondsten zijn gedaan. Wat verder opvalt is de lange vliegtijd van deze soort, de vroegste waarneming in ons land is van 21 mei, de laatste van 19 augustus. Volgens Westrich (1989) is de soort univoltien, hij noemt een vliegtijd van half juni tot begin augustus.

Dank

Mijn dank gaat uit naar EIS-Nederland voor het vervaardigen van het verspreidingskaartje en het beschikbaar stellen van de gegevens. Dank aan Ivo Raemakers voor het beschikbaar stellen van zijn waarnemingen van *Hoplitis tridentata*. Dick Belgers en Nico Vereecken (B.) worden bedankt voor de toestemming voor het gebruik van hun foto's. Dank aan Harry Woesthuis van Staatbosbeheer voor het verlenen van een vergunning tot inventariseren in de gebieden van de Gelderse Poort.

Literatuur

- Lefeber, V., 1993. Nieuwe en zeldzame aculeaten bij Maastricht (Hymenoptera: Apidae, Vespidae, Pompilidae). - Entomologische Berichten, Amsterdam, 53: 134-135.
- Smit, J., 2009. De driedoornige metselbij (*Hoplitis tridentata*) maakt een sprong naar het noorden. - Nieuwsbrief Sectie Hymenoptera, Bzzz 30: 49-51.
- Westrich, P., 1989. Die Wildbienen Baden-Württembergs. Spezieller Teil. - Eugen Ulmer Verlag, 437-972.

Summary

Hoplitis tridentata was found in 2009 near Giesbeek, the first time outside of Zuid-Limburg. There have been more mentions of this species the past two years: in the Gelderse Poort and in Zuid-Limburg. We discuss the condition of this bee in the Netherlands.

Ibalia leucospoides in Nederland

Theo M.J. Peeters

Inleiding

Onlangs werd mijn aandacht getrokken door een drietal foto's op waarneming.nl. Het afgebeelde dier kwam me bekend voor, maar een goede determinatie van de familie of soort schoot me niet te binnen. Dat moment van onwetendheid duurde slechts kort, want even later stond op de website de naam van de soort er al bij: *Ibalia leucospoides*. Daarmee kwamen ook bij mij weer brokstukken in mijn geheugen naar boven en werd mijn nieuwsgierigheid groter. Ik verzamelde intussen enige informatie over deze soort en doe hierbij verslag van het eerste deel van mijn onderzoek.

Plaats binnen de Hymenoptera

Ibalia leucospoides behoort tot de familie van de Ibalidae, een familie die verwant is aan de familie van de galwespen.

Binnen de Hymenoptera onderscheiden we de Symphyta en de Apocrita, de Apocrita verdelen we in Parasitica en Aculeata. De zeer soortenrijke groep van de Parasitica wordt tegenwoordig verdeeld in een groot aantal superfamilies, waaronder de superfamilie Cynipoidea waartoe de Ibalidae worden gerekend. In Nederland is deze superfamilie vertegenwoordigd door 3 families: Cynipidae (galwespen), Figitidae en Ibalidae, met in totaal tenminste 130 soorten (van Achterberg 2010).

Wereldwijd zijn van de Ibalidae slechts 3 genera met in totaal zo'n 20 soorten bekend, excl. fossiele soorten (Liu & Nordlander 1994). In Nederland is tot op heden één soort aangetroffen uit het genus *Ibalia* (subgenus *Ibalia*): *Ibalia leucospoides* (Hochenwarth, 1785). Twee soorten kunnen worden verwacht: *Ibalia rufipes* Cresson, 1879 (door sommigen *Ibalia drewseni* Borries, 1891 genoemd) en *Ibalia jakowlevi* Jacobson, 1899.

Uiterlijk

Binnen de groep van de Cynipoidea in ons land vallen de Ibalidae meteen op doordat ze duidelijk groter zijn dan de andere vertegenwoordigers (grootte > 7 mm). Ibalidae zijn verder direct herkenbaar aan de voorvleugeladering, met een lange en smalle marginale cel (Fig. 1). Het achterlijf is zeer sterk zijdelings afgeplat, zo dun als het lemmet van een mes (Fig 1). Het 5e segment van het achterlijf is bij de vrouwtjes ongeveer even groot als segment 2-4. De metatars van